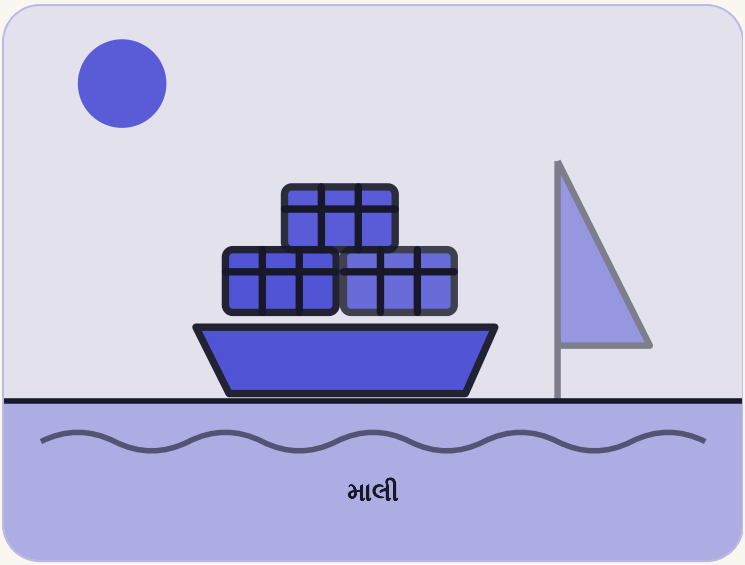

માલી

જે ગ્રંથપાલે ટિમ્બક્ટુનાં પુસ્તકો બચાવ્યાં

જ્યારે જેહાદીઓએ ટિમ્બક્ટુ પર કબજો કર્યો, ત્યારે એક ગ્રંથપાલ અને તેમના સાથીઓએ લાખો પ્રાચીન હસ્તપ્રતો સલામત પહોંચાડી.

ક્યાં ટિમ્બક્ટુ

કોણ અબ્દેલ કાદિર હૈદારા, એક માલીયન ગ્રંથપાલ, તેમના ભત્રીજા મોહમ્મદ તૂરે અને સ્વયંસેવકોની એક ટીમ

ક્યારે 2012 થી 2014

4 મિનિટનું વાંચન

પ્રકરણ પહેલું

વાર્તા

માલીનું ટિમ્બક્ટુ એક સમયે શિક્ષણનું જાણીતું કેન્દ્ર હતું. સદીઓ સુધી ત્યાંનાં પરિવારો ખગોળ, કવિતા, કાયદો, ઇતિહાસ અને દવા પરનાં હાથે લખેલાં પુસ્તકો સાચવતાં રહ્યાં. 2012માં એ પુસ્તકો જોખમમાં હતાં.

તે વસંતે અલ-કાયદા સાથે જોડાયેલા બળવાખોરોએ શહેર પર કબજો કર્યો. તેમણે પછી મુસ્લિમ સંતોની કબરો તોડી નાખી. અબ્દેલ કાદિર હૈદારા, એક ગ્રંથપાલ, ને ખાતરી હતી કે તેઓ હવે પુસ્તકો પર ત્રાટકશે.

હૈદારા વિદ્વાનોના પરિવારમાંથી આવતા હતા. તેઓ 17 વર્ષના હતા ત્યારે તેમના પિતાનું અવસાન થયું, અને તેમણે હસ્તપ્રતો એકઠી કરવાનું તેમનું કામ સંભાળ્યું. વર્ષો પછી, લિબિયાના નેતાએ મોકલેલા એક પ્રતિનિધિમંડળે તેમનું આખું પુસ્તકાલય ખરીદવાની ઓફર કરી. તેમણે ના પાડી. તેમણે કહ્યું કે તે માલીનો વારસો છે.

> **ના, આ મારું પુસ્તકાલય છે.**
>
> મોહમ્મદ તૂરે, હૈદારાના ભત્રીજા, એક જેહાદીને જેણે કહ્યું કે તેઓ પુસ્તકો ચોરી રહ્યા છે

રાત પછી રાત

તેથી હૈદારા અને તેમના ભત્રીજા મોહમ્મદ તૂરેએ પુસ્તકો છુપાવવાનું શરૂ કર્યું. તેમણે બજારોમાંથી ધાતુની પેટીઓ ખરીદી, જ્યાં સુધી વધુ મળી નહીં. તાળાબંધ દરવાજા પાછળ સ્વયંસેવકોએ ટૉર્ચના અજવાળે પુસ્તકો પેટીઓમાં ભર્યાં. જુલાઈ 2012 સુધીમાં પુસ્તકો ટિમ્બક્ટુની આસપાસ સલામત ઘરોમાં હતાં.

પછી તેમને રાજધાની બમાકો પહોંચાડવાનાં હતાં, જે 400 માઇલથી વધુ દૂર હતી. સપ્ટેમ્બરથી કુરિયરો ભાડાની 4x4 ગાડીઓમાં પેટીઓ દક્ષિણ લઈ ગયા, ચોકીઓ પાસેથી પસાર થઈને. જ્યારે રસ્તા બંધ થયા, ત્યારે નાવડીઓએ પુસ્તકોને નાઇજર નદીમાં નીચે પહોંચાડ્યાં.

350,000

હસ્તપ્રતો જે ખસેડાઈ, એક ગણતરી મુજબ

45

ખાલી કરાયેલાં પુસ્તકાલયો

95%

કે તેથી વધુ ટિમ્બક્ટુની હસ્તપ્રતો બચી, બે સ્રોત મુજબ

તે જોખમી હતું. જેહાદીઓએ એક રાત્રે તૂરેને પકડ્યા અને 24 કલાક રાખ્યા, જ્યાં સુધી હૈદારાએ તેમના તરફથી બોલનારા લોકો શોધ્યા નહીં. એક પછીની મુસાફરી બાદ તેમને બમાકોમાં પણ જેલમાં નાખવામાં આવ્યા. દાતાઓએ બચાવ માટે લગભગ 1 મિલિયન ડૉલર આપ્યા.

શું ખોવાયું, અને શું રાહ જુએ છે

જાન્યુઆરી 2013માં ઉગ્રવાદીઓ શહેર છોડી ભાગી ગયા. જતાં જતાં તેમણે અહમદ બાબા સંસ્થામાં, જે એક સરકારી પુસ્તકાલય છે, લગભગ 4,200 હસ્તપ્રતો બાળી નાખી. ફેબ્રુઆરી સુધીમાં 45 ખાનગી પુસ્તકાલયોનાં લગભગ બધાં પુસ્તકો સલામત હતાં.

2014માં હૈદારાએ કહ્યું કે તેઓ હજી પુસ્તકો ઘરે લઈ જઈ શકતા નથી, કારણ કે ઉત્તર અસલામત હતો. હેમ્બર્ગ યુનિવર્સિટીનું એક પાનું, જે 2020માં અધતન થયું, કહે છે કે પુસ્તકો હજી બમાકોની આસપાસ પેટીઓમાં હતાં. તે કહે છે કે ભેજવાળી આબોહવા એક નવું જોખમ છે.

ક્યારે શું થયું

- **1981** હૈદારાના પિતાનું અવસાન થાય છે. 17 વર્ષની ઉંમરે અબ્દેલ કાદિર તેમનું કામ સંભાળે છે.
- **2012** એપ્રિલમાં બળવાખોરો ટિમ્બક્ટુ પર કબજો કરે છે. હૈદારાની ટીમ પુસ્તકો છુપાવવાનું શરૂ કરે છે.
- **2013** ફેબ્રુઆરી સુધીમાં લગભગ બધાં પુસ્તકો ટિમ્બક્ટુમાંથી નીકળી ગયાં છે. અહમદ બાબા સંસ્થામાં લગભગ 4,200 બળી જાય છે.
- **2014** હૈદારા કહે છે કે તેઓ હજી પુસ્તકો ઘરે લાવી શકતા નથી.
- **2020** હેમ્બર્ગ યુનિવર્સિટીનું એક પાનું કહે છે કે પુસ્તકો હજી બમાકો પાસે પેટીઓમાં છે.

પ્રકરણ બીજું

આ વાર્તા ખાસ કેમ છે

હૈદારા આ બધાં પુસ્તકોના માલિક નહોતા. પરિવારોએ તેમના પર ભરોસો કર્યો હતો, અને તેમણે તે ભરોસાને પોતાની ફરજ માની.

બચાવ સંપૂર્ણ નહોતો. કેટલાંક પુસ્તકો બળી ગયાં, અને જે બચ્યાં તે આ સ્રોતો લખાયા ત્યાં સુધી ઘરથી દૂર હતાં.

> **અમારો મત**
> ખજાનો ત્યારે સૌથી સલામત હોય છે જ્યારે ઘણા સામાન્ય લોકો તેને ઉપાડવા તૈયાર હોય.

પ્રકરણ ત્રીજું

આપણે શું શીખી શકીએ

1 તમારી પાસે જે છે તેને સમજો

હૈદારા સમજતા હતા કે આ પુસ્તકો આફ્રિકાના લિખિત ઇતિહાસનો ભાગ છે.

આ અજમાવો: તમારી સંભાળમાં સૌથી મહત્ત્વનું શું છે તે જાણો, અને પહેલાં તેને બચાવો.

2 સૌથી ખરાબ પહેલાં પગલાં લો

ટીમે પેટીઓ ખરીદી અને પુસ્તકો ત્યારે છુપાવ્યાં જ્યારે મુખ્ય ખતરો આવવાનો બાકી હતો.

આ અજમાવો: સમય હોય ત્યાં સુધી ખતરા માટે તૈયારી કરી લો.

3 કામ વહેંચો

હૈદારા, તેમના ભત્રીજા, સ્વયંસેવકો, કુરિયરો અને દાતાઓ, દરેકે પોતાનો ભાગ ભજવ્યો.

આ અજમાવો: મદદ માગો. મોટાં કામોને ઘણા હાથ જોઈએ.

4 બીજી યોજના રાખો

જ્યારે રસ્તા બંધ થયા, ત્યારે નાવડીઓએ પુસ્તકો નદીમાં નીચે પહોંચાડ્યાં.

આ અજમાવો: પહેલો રસ્તો બંધ થાય તો બીજો તૈયાર રાખો.

સાથે લઈ જવા જેવો એક વિચાર

પુસ્તકાલયને એ લોકો જ બચાવી શકે જેમને તેની પરવા હોય.

સ્રોત (અંગ્રેજીમાં)

National Geographic
The Brave Sage of Timbuktu: Abdel Kader Haidara (Joshua Hammer, 2014)

Mail & Guardian
Scroll smugglers: How Timbuktu's secret treasures were saved (2014)

University of Hamburg
Timbuktu manuscripts (page last updated 22 June 2020)

હકીકત-ચકાસણી નોંધ: સ્રોતો મુખ્ય કહાણી પર સહમત છે અને સંખ્યાઓમાં જુદા પડે છે. કેટલી હસ્તપ્રતો: નેશનલ જિયોગ્રાફિક કહે છે 45 પુસ્તકાલયોમાંથી 350,000; Mail & Guardian કહે છે કે ગ્રંથપાલોએ તેને લગભગ 400,000 કહ્યું; હેમ્બર્ગ યુનિવર્સિટી કહે છે લગભગ 2,400 પેટીઓ (અને કામના એક તબક્કે લગભગ 285,000 અલગ વસ્તુઓની ગણતરી) અને કહે છે કે હસ્તપ્રતો 35થી વધુ ખાનગી પુસ્તકાલયો અને સરકારી અહમદ બાબા સંસ્થામાં હતી; કહાણી 350,000 લે છે અને કહે છે કે એક ગણતરી મુજબ. કેટલી બચી: Mail & Guardian કહે છે 95 ટકાથી વધુ અને હેમ્બર્ગ કહે છે ઓછામાં ઓછી 95 ટકા; કહાણી કહે છે 95 ટકા કે તેથી વધુ. કેટલી બળી: નેશનલ જિયોગ્રાફિક કહે છે કે ઉગ્રવાદીઓ ભાગ્યા તેની થોડી મિનિટો પહેલાં અહમદ બાબા સંસ્થામાં 4,200 બાળી નખાઈ; Mail & Guardianનું એક ફોટો-કૅપ્શન કહે છે લગભગ 4,000 બળી; કહાણી નેશનલ જિયોગ્રાફિકની 4,200 લે છે અને લગભગ કહે છે. બચાવની સમયરેખા: નેશનલ જિયોગ્રાફિક ફેબ્રુઆરી 2013માં પૂરા થતા નવ મહિનાનું વર્ણન કરે છે; હેમ્બર્ગ જૂન 2012 થી જાન્યુઆરી 2013 સુધી આઠ મહિના કહે છે; કહાણી એ જ તારીખો આપે છે જે તે કોઈ સ્રોત સાથે જોડી શકે: બળવાખોરોએ 1 એપ્રિલ 2012ના રોજ ટિમ્બક્ટુ પર કબજો કર્યો (હેમ્બર્ગ), કબજાના લગભગ એક મહિના પછી પેટીઓ ખરીદાઈ અને જુલાઈ સુધીમાં બધાં પુસ્તકો સલામત ઘરોમાં હતાં (નેશનલ જિયોગ્રાફિક), લાંબા અંતરની હેરફેર સપ્ટેમ્બરમાં શરૂ થઈ અને AQIMએ રસ્તા બંધ કર્યા ત્યારે નાવડીઓ વપરાઈ (નેશનલ જિયોગ્રાફિક). અંતર: નેશનલ જિયોગ્રાફિક કહે છે બમાકો 400 માઈલથી વધુ દૂર; હેમ્બર્ગ કહે છે 700 કિલોમીટરથી વધુ. હૈદારાનો ઇતિહાસ (1981માં તેમના પિતાનું અવસાન જ્યારે તેઓ 17 વર્ષના હતા, 1996માં લિબિયાની ઓફર અને તેમનો ઇનકાર) નેશનલ જિયોગ્રાફિક પરથી છે. અવતરણ અને તૂરેની રાત્રિની ધરપકડ, 24 કલાકની અટકાયત, પછી બમાકોની જેલ અને તેમના અમેરિકન સાથી સ્ટેફની દિયાકિતે તથા યુરોપ, અમેરિકા અને મધ્ય પૂર્વના દાતાઓએ ઊભા કરેલા 1 મિલિયન ડૉલર નેશનલ જિયોગ્રાફિક પરથી છે; Mail & Guardian પેટીઓ, 4x4 ગાડીઓ, ચોકીઓ અને બમાકોના અડ્ડાની પુષ્ટિ કરે છે. હૈદારાને ખાતરી હતી કે ઉગ્રવાદીઓ પુસ્તકોને નિશાન બનાવશે, એ નેશનલ જિયોગ્રાફિક પરથી છે; હેમ્બર્ગ કહે છે કે હસ્તપ્રતોનો નાશ બળવાખોરોની પ્રાથમિકતા બની. 2014માં પુસ્તકો ઘરે ન લઈ જઈ શકવાની તેમની ટિપ્પણી નેશનલ જિયોગ્રાફિક પરથી છે; પેટીઓ, ભેજવાળી આબોહવા અને તેનાથી જોખમ અંગેનું 2020નું કથન હેમ્બર્ગ પરથી છે. 2020 પછી પુસ્તકોનું શું થયું તે અમે જાણતા નથી. Smithsonianનું પાનું ખૂલી શક્યું નહીં (403); NPR અને Pulitzer Center પર આધાર રખાયો નથી. ત્રણેય સ્રોતો બચાવને ગ્રંથપાલોના પોતાના વર્ણનોથી જણાવે છે. પિન ટિમ્બક્ટુ બતાવે છે. "અમારો મત" વાળી લીટીઓ અમારું પોતાનું અર્થઘટન છે. બાકીનું બધું ઉપરના સ્રોતોમાંથી છે.